

מראה מקומות לשיעור של מרן ראש הישיבה שליט"א

חזה"מ פסח תש"פ

רמב"ם פ"ז ופ"ח מהלכות חמץ ומצה

ספר המצות – מצות עשה קנ"ה ומצות עשה קנ"ז

גמרא פסחים דף קט"ז:

רא"ש פסחים פ"י סימן ל"ח

גמרא מגילה דף כ"א. ותוס'

טור או"ח סימן תע"ג שמגלים המצה

ועיין רמ"א סימן תע"ג סעיף ז' ומג"א

גמרא פסחים קט"ז. "אם אין לו בן"

רמב"ם פ"א הלכות קריאת שמע הל' א-ג

ומנים. הלכות חמץ ומצה פ"ו פ"ז

ג וצריך לעשות שינוי וכו' וכיצד משנה וכו'. (שם דף ק"ח: ט"ז) שם בדרייתא מחלק להם קליזת ואגוזים כדי שיסאלו מיה ר' אליעזר הגדול אומר חוטפין מזה בערב הפסח נשכיל המיוקוים שלא יישנו. עוד שם למה עוקרים את השלקן אמרי דבי ר' ינאי כדי שיסאל המיוקו: אין לו בן וכו'. (שם דף קט"ו:) מ"ר חכם בנו שאלו ואם לאו אשמו שזאלו ואם לאו הוא שאל לעזמו אפילו שני תלמידי חכמים שידעין בהלכות הפסח שזאלין זה לזה:

ד וצריך להתחיל וכו' במשנה מתחיל בגנות ומסיים בשבת ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה ובגמ' מלי גנות רב אמר מתחלה עובדי אלהים אחרים רבא אמר עבדים היינו לפרעה בגמ':

ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו וכו'. במשנה (דף קט"ו:) ר"ג אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא ילא ידי חובתו ואילו הן פסח מנה ומרור וכו' כלשון רבינו:

ו בכל דור ודור חייב וכו'. גם זה במשנה (שם דף קט"ו:) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כלילי הוא ילא ממארים וכו'.

ז לפיכך כשעובר אדם בלילה הזה וכו'. גם זה (דף ט"ז:) במשנה ואפילו עני שניסאל לא יוכל עד שמכבד ולא יפחמו לו מארבעה כוסות של יין ואפילו בן התמחו. ובגמ':

עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח: **ב מצוה** להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן: **ג וצריך** לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קליזת ואגוזים ועוקרים [א] השולחן מלפניהם קודם שיאכלו *וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. אין לו בן אשתו שזאלתו. אין לו אשה שזאלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה. ואפילו היו כולן חכמים. היה לבדו שזאל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה: **ד וצריך** להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבתו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח: **ה כל** מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואילו הן. פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרם זבח פסח הוא לה' וגו'. ורור על שום שמרור המצרים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שום שנאכלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: **ו בכל** דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: **ז לפיכך** כשעובר אדם בלילה הזה

השנה הראב"ד

"וחוטפין מצה וכו'. א"ל פירות אחר ממנהין לאכול כדי שלא יישנו עכ"ל:

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובגמ':

ובן אסור לאכול וכו'. ראש פרק ערבי פסחים (דף ט"ז:) סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ובגמ' (דף ק"ו:) אינעיה להו סמוך למנחה גדולה מן או למה סמוך למנחה קטנה מן וכו' ומשמע הולך סמוך למנחה קטנה מן וכן כחוד בהלכות סמוך למנחה מתפשט שטות ולמעלה למנחה גופא מתפשט שטות ומתלה ולמעלה וסמוך לה חשע שעות ע"כ: אבל אוכל הוא מעט וכו'. שם בגמ' (דף ק"ו:) א"ר אמי אכל מטביל הוא במיני תרנגולת ר' ינאי מטביל בירק. וזהו! מטביל מטביל כלומר מעט פסח תרנגולת כגון פירות וקטניות וכיוצא בהן, ע"כ:

וחכמים הראשונים וכו'. שם (דף ק"ו:) ק"ח. רבה שמי כוליה מעלי יומא דפסחא תמרה כי הוי דנעריה לנייה ולטעם טעם מנה. רב ששה הוי ימיני נעמיתא כל מעלי יומא דפסחא: אבל בשאר ערבי יום וכו'. שם בגמ' (דף ט"ז:) ר' יוסי אומר אולל והולך עד שתחשך וק"ל דהלכה כר' יוסי כדליתא בהלכות:

פ"ו א מצות עשה מן התורה לספר בנסים ובנפלאות וכו'. זה מובא במכילתא ומבואר ג"כ בערבי פסחים (דף קט"ו:). ובגמ' שבלילה של חמשה עשר וכו'. גם זה מובא במכילתא ומבארה: **מצוה** להודיע לבנים וכו'. (דף קט"ו:) במשנה ולפי דעתו של בן אביו תלמדו ומבואר בגמ':

א מצות עשה של תורה לספר בנסים ובנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר וזכר את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר וזכר את יום השבת. ובגמ' שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח: **ב מצוה** להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן: **ג וצריך** לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קליזת ואגוזים ועוקרים [א] השולחן מלפניהם קודם שיאכלו *וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. אין לו בן אשתו שזאלתו. אין לו אשה שזאלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה. ואפילו היו כולן חכמים. היה לבדו שזאל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה: **ד וצריך** להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבתו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח: **ה כל** מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואילו הן. פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרם זבח פסח הוא לה' וגו'. ורור על שום שמרור המצרים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שום שנאכלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: **ו בכל** דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: **ז לפיכך** כשעובר אדם בלילה הזה

א טור ס' תפ"א סמ"ג עשין מ"א: ב טור ס' תפ"ב סמ"ג עשין מ"א: ג טור ס' תפ"ג סמ"ג עשין מ"א:

משנה למלך

יב וכו' שאכל מצה בערב הפסח מבין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. דין זה ילא לרבינו מהא דאמרין בירושלמי א"ר לוי האוכל מצה בע"פ כהן על ארסותו בנות תמיו ויהא על ארסותו בנות תמיו לוקה. ושאל רבינו שם ס' מ"ג אם האוכל הוא לבד במנה השמורה לאכל בה או בכל מנה ואם מותר לאכול מצה עשירה. והשיב ה"ל דכל מנה היא חיה הוא שאלנו בירושלמי רבי לא הוא אכל לא חמץ ולא מלח. ונראה שם שהיה מתענה שהרי אמרו שם טעם אחר משום דהוה

מגדל עז

פ"ו א ג מצות עשה של תורה עד קץ וקץ היה. לשון מילתא מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בנך מהל אמר יטול לאם יסאלך אמה מניד לו ואם לאו אי אמה מניד לו מ"ל והגדת לבנך א"פ"ש שלל שאלך אין לו אלא חמץ שיש לו בן בן ענין ענין לבן לבן אחרים מנין מ"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. וכחך ר"מ ו"ל כספר המעשה שלו שהוא לזכור צוהו חמץ [זכור את היום הזה ר"ל שהוא לזכור] כלומר זכור את יום השבת עכ"ל: **ג יב** כיצד משנה עד קרבן פסח. הכל מפורש פ' ערבי פסחים (דף קט"ו:).

מוריס

הנהגות מיימוניות

יב [טו] ר"ח היה נוהג לאכול מצה עשירה שנילושה בבצים בלא מים בארבעה עשר שחל להיות בשבת בסעודה שלישית וכן משמע בירושלמי וכן עיין לעיל בפ"א. אגב מור"ם אומר לעשותה בדבש או בחלב כי יש אסורים בבצים בדליל ר"ה וקח. רבינו מנחם חתיר לעשות עוגה לבנה בע"ש לאכילה ב"ד שחל להיות בשבת אחר הצוה. ע"כ: [ו] דסמוך בגמרא מסיק למנחה קצנה תנן דהיינו מחשע שעות ומעלה, ע"כ: [ז] אמר רב אשי אבל מטביל הוא במיני תרנגולת ר' יצחק מטביל בירק, ע"כ: [ח] רבה הוה שתי חמרא בולא וינא כי הוי דגירי ליביה ונכפין רב ששת הוה יתיב בתעניתא ומסיק איסטינס הוה. ובירושלמי גרסין רבי לא אכיל לא חמץ רבא"ה וכתב רבא"ה [טז] א"ר ירמיה א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה בערב פסח והלכה כר' יוסי בערב שבת ומסיק דבע"פ אפילו ר' יוסי מודה, ע"כ: **ג** [א] ואני דשלחתי שלחן גדולים ואי אפשר בקל לעקרן מנהג כשר לסלק הקערה שבת המצות והמרור והתבשיל לצד אחר כאילו כבר אכלו ואין צורך ויחר כר' להתמיה התעניות אבל מה שרגילין להגביה הקערה כשאומרים לא להטא פ' רשב"ם מנהג על חנם הוא. פ"א פ' רשב"ם ב"ש רש"י שוה הגבהת קערה עם המצות והמרור והתבשיל וכן פ' בערין בערב חמץ. אבל ראב"ה כתב בשם רשב"ם שהגבהת זו אינה אלא מנהג של שמונה בעלמא כגון הגבהת כוסות כשאומר לפיכך. כך פירש"י דאמר חוטפין מצה בלילי פסחים היינו כשמגביה הקערה שלא יישנו התעניות וישאלו. וי"מ חוטפין מצה ואוכלים מררה. ורבינו שמואל פירש חוטפין מצה מוסקין את הקערה ואת הלחם מן התעניות ולמה כר' שלא יישנו וישאלו ואחר כך כתב גבי הא דאמרין צריך להגביה מצה וי"ל. ויש שנותנים להגביה הקערה על חנם ומציאין התבשילים מן הקערה ולא מילתא היא דהא דאמרין לקמן בשר אין צורך להגביה ולא עוד וכו' ה"מ כשאומר כשהיו אבותינו אוכלים חמץ דהגבהת מצה ומרור דכין דלא מיני לטימר פסח זה אם היה מגביה התבשיל בידו היה נראה

זמנים. הלכות חמץ ומצה פ"ח

מגיד משנה

יבשין אכל לא כחשין ולא שוקין ולא מבושלין מאטרפין כחית ויואלין בקלה שלכן. ובגמרא (דף ל"ט:) גבי בין לחין בין יבשין אמר רב הונא לא שנו אלא קלה אכל עלין לחין אין יבשין לא להקשו על זה מלשון המשנה ומירלו כמבואר שם:

פ"ח א סדר עשיית מצות אלו וכו'. הקדר הזה מבואר פ' ערבי פסחים ודיוע לכל ולזה לא אכחזי מן הגמרא רק המקומות שהיה בהם דבדרי רבינו מחלוקת עם אחרים: בזמן הזה מבאיין וכו'. (פסחים ק"ד:) בגמ' מזה להביא לפני מזה ומזה וכו' מבשלין מאי אינו שני מבשלין אמר רב הונא קלקא ואחרת חזקיה אמר אפילו דג וביצה.

רב יוסף אמר לר' שני מיני בשר אחד זכר למצוה וכו' אפילו גרמא ובשולא. ואחד זכר למצוה רבינא אמר אפילו גרמא ובשולא. ורבינו פסק כרב יוסף. והמנהג הפשוט באלו הו' בשר וביצה:

פ"ח ד כתב ה' מבואר ומגביה המדור. רבינו כחז כסדר המשנה

אכל בהגדה מזה זו קלמח, תחלה ועם המשנה שתחלה מרור חייסם ואח"כ גנאלו:

ב מתחיל ומברך בפח"א ולוקח ירק וכו'. פ' ואלו מברך לאחריו וכן כחז הרשב"א ז"ל. ושעור כית הוא כדעת רבינו לפי שאין אכילה פחותה מכזית. ורש"י מי שכתב כל שהוא לפי שאין זה אלא כדי שישאלו המעטקות:

ה ומברך בורא פרי הגפן וכו'. זהו כדעת הגאונים והרבה מן הגאונים שסוברים שכל אחד מארבעה כוסות הללו לר' דרכה לפניו. אכל קלה הגאונים סוברים שאין טעוין אלא כוס ראשון וכוס של דרכה ודעת העיטור והרשב"א והסא"ה ז"ל כן ולענין דרכה אחרונה דהיינו על הגפן ועל פרי הגפן כמו בלכות איכא מאן דלמר לא מברכין אלא בסוף ואיכא מאן

פרק שמיני

א סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר כך הוא. *בתחלה מוציין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה. ואחר כך מברך על נטילת [ואידים] ונוטל ידיו. ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר. ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר [ו]אחד זכר לחגיגה: **ב מתחיל** ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו [ו]בחרוסת. יואוכל [ז]כית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית. ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו. ומוציין הכוס השני וכאן הבן שואל. ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין: **ג** בזמן הזה אינו אומר השלחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה'. ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמרורו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חיייהם. ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמין עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו'. ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו': **ד** ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבודת לחריות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה. [ו]הללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים. וחזרתם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למעידים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עוירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזהבך לרצון גויה לך שירי חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל. ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני: **ה** ואחר כך מברך על

א טור ס' ספ"ג עין מ"א: ב טור שס ואין לר' כית מזה כהנה"ה לפנינו: ג טור ס' ספ"ג סמ"ג שם:

לחם משנה

עליו כמו שכתב בעל המשנה כיון שהיא מצוה מדרבנן דהא מברכין אמרו בזמן הזה דהוא מדרבנן אע"ג דיש להלן דמורו היה מדלוריהם בזמן שנים המקדש קיים מ"מ הא מברכין על שאר מצות דרבנן:

פ"ח ב ואחר כך עוקרין השלחן מלפני קורא ההגדה לבדו. פסק ערבי פסחים (דף קט"ו:) אמרו ואין עוקרים השלחן אלא מלפני מי

הנהגות מיימוניות

בלעו לטוב"א. עולשין קריב"ל בלעו קרישפ"ה בלשון ערבי הונד"ב בלשון ספרד שול"ש. תמכא מיריט"ך בלעו, מיריט"א, חרבהבא אצותא דקלא ע"כ: [ג] רבינו תם היה מודקק דוקא בקלה אבל לא בשורש, ע"כ: **א** [ה] וכן אמרו בגמ' כל שפובלו במשקין צריך לט"ו וטעמא דידים שניות ושני פוסל תרומה וכל הפוסל תרומה מטמא משקין לחיות תחילה. ואומר הר"ם ז"ל נראה דהו' דוקא בדורות ראשונים שהיו נזהרים במהרה אבל אנו אין לברך על נטילה זו וכן היה רגיל לעשות בלא ברכה וכן פירשו התוספות, ע"כ: [ו]הגאונים כתבו לברך וכן כתב הר"ם שמעיה בשם רש"י. וכתב המור הוציא לצאת ידי ספקא ביא עצמו לדי חוב נטילה כגון שיסך רגליו וישפשף, ע"כ: [ז] כרב יוסף דרוב טעמא למילתיה וכן כתב רש"ם שפירש רבינו הגאון מרובי שיש ליקח שני מיני בשר צלי כנגד פסח ומבושל כנגד חגיגה. ול"נ דהא סתם לן תנא כבן חנינא דאמר חגיגה נאכלת צלי לכן לא יקח רק שני מיני בשר אפילו שני מיני צליון או מבושלין כדברי רבינו המהרש"א ור"ח כתב הלכה כמ"ד גמא ובשולא דהוא בתראה הילכך צריך ליקח גמא וחרוסת או שני מיני בשר אבל גמא וביצה לאו שני מינין הן דביצה לאו מין בשר אלא שרי ואדרבה ראה שהמקדק בזה נראה שעושהו כעין קדשים ממש ונכון לעשות שני תבשילין לעולם אפילו חל "ד בשבת ע"כ: **ב** [ג] וכן היה רגיל מר"ם לעשות גם טיבול זה בחרוסת ואמר מ"מ שכתב ר"ח שאני בחרוסת פירוש שאין צריך אבל אם רוצה הירושת בידו וגם מרור הנכרך וגם מצה מטבל בחרוסת וכן מצאנו שכתב רש"י בספר הפרדס גם בתשובת הגאונים מצאנו וגם בסדר רבינו יוסף ט"ע בסדר שלו על טיבול זה שהוא

מגדל עז

פ"ח א ה סדר עשיית מצות אלו עד גלגל ישראל. הכל פסק ערבי פסחים (דף קט"ד קט"ו:) ה' ומברך בורא פרי הגפן עד אף כחן כפרוסה. פ' ערבי פסחים ומקמלו לשון ר"י אלפס ז"ל: ואח"כ

נמילת ידים ונוטל ידיו שנית שהרי הסית דעתו בשעת קריאת ההגדה. ולוקח שני ריקין [ו] וחולק אחד מהן ומניח פרום לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ. ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים משום שנאמר לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כהן בפרוסה. ואחר כך בורך מצה ומרור כאחת [ו] ומטבל *בחרוסת ומברך ברוך

אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת מצות ומרורים ואיכלן. ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה ? ואם כן מברך בברך אתה ה' אלהינו מלך העולם

וְאַחֲרֵי כֵן מִבְּרַךְ בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
 אֲכִילַת הַזֶּבֶחַ וְאֲכִילַת הַפֶּסַח מִגִּזְפוֹ שֶׁל פֶּסַח, וְלֹא בִרְכַּת הַפֶּסַח פּוֹטֶרֶת שֶׁל זֶבֶח וְלֹא שֶׁל זֶבֶח

השנה הראשונה
"בזמן הזה ובזמן ההוא" כפי שהלכנו וז"ל זה הכל ענינו:
השנה הראשונה
"בזמן הזה ובזמן ההוא" כפי שהלכנו וז"ל זה הכל ענינו:

א ע"י צמור שס: ב טור ס"י מע"ה סמ"ג שס: ג טור ס"י מע"ו:

יחד משום דהיי' מדקדק הכבוד שאמר על מלות ומוריס יאכלוהו וא"כ ה' ויכור מנה ומוריס היה לו לנכסו אחר אכילת המציה והי'ל' שם ויכור פסח מנה ומוריס ויכור וכו'. וי' יאכל שזוהי מה שהשיגו הראש"ד ז"ל באומרו ומ' לא דייק זה הסדר כלומר מה ראו וכו' ונאמר ביה הלל ולא היה שיהיה לו לומר לו ויכור יחד עם הפסח אלא אכילת הזבח וכו' שזכרתי, וה"ה ז"ל כבד שלם נבחר טעם הראש"ד, ול"ג שטעמו הוא זה. ולקושיא הראשונה ש' לפרש לעולם בני רבינו אשכנזי בזמן בית המקדש שיעשה שניסח בדרכהו למטה אלא מדיני ספקא דהלל ומאי דקאמר או אכל איירי רבינו אשכנזי בדרכהו כלומר דאם אכל הכורך אחד מהם מנכר על כל אחד ואחד מחלה הכורך ופוטור הכורך שיעשה לבסוף דאם הכורך הוא בדיון אינו הפסח אלא כל אחד מחלה בין בדרכהו ויטריך להכל מענין אחד הוא והרי הוא כמו [בדרכהו מ']. גביל לאמרו וכן נצפך כשהטורח מחלה לפוטור בדרכהו מזה שאוכל את

כר כל אחד לבד:

ז וְלֹא בִּרְכַּת הַפֶּסַח פּוֹשְׁרֶת וּבֹן. נִרְאֶה דְּהוּא פֶּסַח כִּרְ"ע דְּאִמְרֵי בִּמְשֵׁנָה (שֵׁס דָּף קכ"א).
לֹא זֶה פּוֹשְׁרֶת אִם זֶה וְלֹא זֶה אִם זֶה וְדִבְרֵי מִמְּוֵהִים דִּבְנֵי אִמְרֵי דְּלִי יִשְׁמַעֵל
וְרִיקָה כֻּלָּל שְׂפִיכָה לְזִמּוֹר דָּאס הַנּוֹרִקִּים נִשְׁפְּכוּ כְּשֵׁרִים וְלֹהֲבֵי בִּרְכַּת הַפֶּסַח פּוֹשְׁרֶת
הַזֶּכֶּה

לילי פסחים תחילה על קריאת הלל וכן בירושלמי דפרקין משמע שצריך לבדק שני פעמים אחת בתחילת הסעודה בתחילת הלל ואחת לאחר הסעודה כלא לנו ואין מביכין לגמור מפני הפסק הסעודה וכן אמרו בשם ר' נחמן בר ר' יוחנן וכן עמיתו כן מצינו במבשר ר"י מדרשאי"ל בר רבי אבהו כן נהגו מדרש"ם שוב מצינו בתוספות ע"פ שה"ש בשו"ת הרד"ק הירושלמי כ"א שאין לבדק עליו כלל וכן כתב ס' ח"א ומיור וכן היה הדבר בירושלמי לא דבר כל אלא במקום שאין מפקידין בהלל כגון חוץ מעשיה הסדר בבית אחר ומכל מקום מבידק שתי פעמים מפני הפסקת שפוך חמץ ומהך לכן יש לבדק שני אכל ואין מפקידין בסעודה ולפי הכוונות אין לבדק, ע"כ: [ו] וכן כתב ח"א מנחת מעי"ו והרב יום טוב אבנא מסתמך לעשות ו' זמני שנתנו לעשות ו' מצות כל ח"א מצות מנחה אחת כדרך היוצא מבית האמורים שבבית תורה וישראל יצאו מבית האמורים במנחה ובתורה יש שלשה מינים של מצה וזאת מכל מין מין וזאת לבדק ר' נחמן ר' נחמן ורש"י ור' עקיב משעשין אחד בדיארתו במבטבט מנחות וזכגנו עושין שלש מצות מעשרתן לזכר עקלתא כן כתב מדרש"ם שאנו מבידק מרוב ר' יצחק מונו"א' ששעמך משם ר' שמואל וזכגנו לו את כתב בם"ה ונתנו לסמנן א"ר ראשונה א' ב' ו' להקדים המוקדם למצוה שני שצונו בקופת הלשכה במבטבט שקלים. ויש גאונים שאין עושין אלא שתי מצות ואחת פורים לשנים וישאיר חצי' לאפוקינן ועל הפרוסה המצויה וגם מבידק באבילת מצה לכן הוא בפרוש בירושלמי דפ' הוראת מצה כללי פסח כשהוא בוצע מבידק המוציא בא' לאוכלת מבידק על בירושלמי מצה אבילה. עור האריך בסמין תפסא, ע"כ: [ו] וכן הנהג מדרש"ם עיין לעיל כן מודה ח"א כי כבדלו זה שתרואת תרבותם שהיה אין עושין אותה וכן למקדש כהלל והלל היה מבידק תרבותם שהיה זו היתה אבילת מור שילו וא"כ ישו לעשות כאשר עשה הוא אבל האומר שסבולו זה משום קפא ליתא ידוע אמרו בירושלמי כל רואה ביה תנא ליה בתי משום קפא אמנם רבי יוחנן ס"ע דרס כדבורי בלא סבול כל רואה לראב"ה וליתר גאון אשכנזי: ח [ק] כן מצינו בתוספת הגאונים, ע"כ: [ט] אמר ר' פפא לא לשתי איניש מרור תרבותם, ע"כ: ט [י] תניא

עמוד השחר מכאן אמרו אבילת פסחים ואבילת זבחים וכל הנאכלים ליום אחד מצות ולעשות סוג לתורה ולקיים דברי אנשי כנסת הגדולה שאמרו שלשה דברים הוו מתקנין שמוצתו בלילה כשר כל הלילה ואמרו בנמצא לאתויי מי לאתויי אבילת פסח ודלא ברבי

ומנינים. הלכות חמין ומצה פ"ח

ויש' שם אפילו נשלק במחזור לו והוצאה ברייתא זו בהלכות פרק מקום שנהגו:
יב מי שאין וכו'. זה מנזר בהלכות וזה לשונם הכי ענין שרי ברייתא המנזר ונעל
 ליה להפסח ומנה ידיו עליה עד דגמר קדושה וכיון דגמר קדושה מנזר לאכול
 מנה ואכל והדר מטביל בשאר ירקי ועקר ליה לפסחא ובהר הכי אמר מה נשמנה וכו' ולא
 הגדה עד גאל ישראל ומנזר אמרור ואכל והדר
 כריך מנה ומזר ואכל בלל ברכה, ע"כ. ורבינו
 קצר במזון: מי שאין לו ידק וכו'. מסקנה
 דגמרא שם (דף קט"ו.) ורבינו נוסח הנכריות
 דכדרי רבינו שהוא בעל אכילה מנה ועל אכילה
 מרור והטעם לדבריו לפי מ"ש פרק אחד עשר
 מהלכות ברכות הוא משיב שבכרסו זו מנזר עכ"ל
 ואחרים עמו השומעין אותו שאין לריצין לבדן
 וז"ע ושם יתבאר דעמו בלכרסה. אבל לפי דעת
 הרבה מן האחרונים הנוסח הוא לאכול מנה
 ולאכול מרור וכן עיקר:

מי

השגת הראב"ד
 י"ש לו לגמור וכו'. כח
 הראב"ד ז"ל אין הדעת מקבלת כן לפי שאין כאן שם לארבעה כוסות אם אין במקום
 אחד עכ"ל:

יב מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין
 גזירה שמא יאמרו בשר פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בליל זה מפני שנראה כאוכל קדשים
 בחוץ. ואם היה מחותך או שחם ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר הרי זה מותר במקום שנהגו: **יב מי**
שאין לו ויין בלילי הפסח מקדש על הפת בדרך שעושה בשבת ועושה כל הדברים על הסדר הזה. מי שאין לו ירק

א טור ס' פט"ט סמ"ג שס: ב טור ס' סמ"ג שס: ד טור ס' פט"א סמ"ג עשין מ"א: ד טור ס' פט"א סמ"ג שס: ה טור ס' פט"ג ע"ש:

לחם משנה

הוא וע"כ הא גלגלו הכי למדנו משום דיכול לומר ההלל במקום אחד דהא מ"ש שם שלא
 נעשה אכילה פירש רש"י ז"ל הם קריאת ההלל היא לאחר אכילה כלומר ההלל קורין אותו
 אחר כך ומקרי שלא נעשה אכילה ולמה ליה לה"ה לומר הא ע"כ. ונראה דנשמר ה"ה
 שנוכל לפרש דה"ק כאן נעשה אכילה וכו' כלומר לומר ההלל על אכילתו ולא לדרוך לאומרו
 שנמנום אבל אחר שהשלים הוא מנזר ארבעה כוסות ואמר וההלל אם רצה לעקור ולומר
 ההלל עם חבורה אחרת רשאי ומ"ש והלילא פסק אגרא הוא שהיו מתכנסים אחר שהשלימו
 מנזר ארבעה כוסות היו בלוי ומשלימים ראשונה בנחיים ומתכנסים עם האחרים שלא השלימו
 והיינו דלמחר הלילא פסק אגרא לזה אמר ה"ה דלפילוי שהפ"י הוא כן ע"כ לא אסר ההס
 נעשה אכילה אלא משום פסח אבל היכא דליכא פסח ודאי דלפילוי נעשה אכילה יכול לעקור
 אחר שאלל ולומר ההלל במקום אחד:

יב מי שאין לו ירק אלא כו'. כח הכר הנמזר והטעם לדבריו כו'. האמת כי כפי
 הנראה משם משמע מדבריו דהיכא דהמנזר הס מנזר כמו מרור ומנה אף על פי
 שהעושה לו ולאחרים לריך שיאמר בלמ"ד ומפני זה כח ה"ה ורצין עיין ושם יתבאר וכו':

מי

הנהגות מיימוניות

רבי אלעזר בן עזריה וכן משמע בשילחי ע"פ אמר רבא אבל מצה בזמן הזה אחר הצות
 לראב"ע לא יצא משמע את לידיו יצא רבי עקיבא ועוד דק"ל רבי עקיבא מתבירו פרק
 מי שחוראיהו וכן פסק רבינו שמה ורביא ראה דהניא בתוס' הנהגות והנהגות ליל יו"ט
 הראשון חובה כו' עד אימתי אוכלן משתחשך אוכלן כל הלילה לא אכלן כל הלילה לא
 יאכלן מנחה ומ"מ מצוה לאוכלן קודם הצות כרי' להרחיק אדם מן העבודה כדאיתא פ"ק
 דברכות וכן מצאתי בתוס' דברכות של רבינו יהודה כתיבת ידו של ה"ר משה ב"ר מאיר
 מפר"א וכן בתוס' פ"ק דר"ה אבל בס"ה כתב בש"ר דק"ל בראב"ע רבינו הר"ר אבנא
 דמגילה מקמי' ב' סה"ט. הריא רב דאיתו מקומן דפסח אינו נאכל אלא עד הצות והא דר"ע
 הפסח אחר הצות מנמנא את הדורים ונפטר טעמא בגמרא דה"ל נותר והא דר"ק דברכות
 כל שחמץ המצות עד הצות עומד השחר ופר"ך בגמרא ואילו אבית
 פסחים לא קתני ורבינו וכו' עד הא רבי עקיבא רבא רבא' וכן פסק ראב"ה אמנם ה"ר
 שמה כתב דהיא דברכות איתו כרי עקיבא ולא נרסין בגמרא ואילו אכילה פסחים לא
 קתני אלא הכי נרסין ק"ש ואבית פסחים עד הצות אמר רב יוסף הא ר"ע הא ראב"ה
 פ' מתניתן כר"ע ובריתא בראב"ע א"כ איכא תרי סתמי כר"ע ותרי סתמי בראב"ע ועיין
 לעיל בהג"ה בפ"ה מן טבילתן דמשמע ג"כ כר"ע. והנה רא"ה כתב שיש לחוש לדברי
 ראב"ע מדרסות לן מן כותיה באיתו מקומן, ע"כ: * [כ] כרי תודה ודלא כר' יוחנן דאמר
 נשמת כל חי וכן פסק רב אלפס ונמקא דמילתא כרי תודה בתריוויה בברכת השיר ובהלל
 תגדל אמנם נתנו לומר זה וזה ותרס' פירשו דר' יוחנן מוסף אדרב יהודה לומר נשמת
 כל חי אחר יתלדך ולא יסיים ברכה של תלדך ויתחיל טיד נשמת שאם לא כן מנזר
 בסוף תלדך ובסוף נשמת נמצא ברכה אחרונה לבטלה וכן היה נהג ר' חיים כ"ן ע"כ.
 וראב"ה חלק איתו דאין זו היתנה בשרים וחותם בשתייה אך גם הוא כתב שמדא אחר
 הלל המצות ש' לומר נשמת כל חי ואח"כ הלל תגדל ואע"ג דפליג בחתימה בפרשיות וכן
 רש"י כתב דגיד שיאמר הלל יאמר הלל תגדל ואח"כ יאמר נשמת. והא ק"ל לשון ס"ה
 ומנו כוס שלישי לברכת הנוון והרביעי להלל ופירש"י ורבינו יוסף ט"ע שאם היה הולא או
 איכנסים וצריך לשנות יטונו כוס חמישי ויאמר עליו הלל תגדל ואמר נשמת וישתבה עד
 מלך אל חי והעולמים ורבינו חיים לא אמי לא היה חותם הלל בברכה כ"א בחתימה של
 ישתבה ושי' היתנות בענין אחר למי עכ"ל. לשון ראב"ה ובסדר רב עזריה כתב שאם
 רצה למנו כוס חמישי כגון שיש שם וכן או חילה שצריך לשנות לא יאמר הלל תגדל
 ונשמת על כוס רביעי אלא כוס רביעי ישתה אחר נגמר הלל המצות ורבינו ועל כוס ה'

54:07/2018nbn

מגדל עז

* יו"ש לו לגמור עד מקום סעודה. כתב הראב"ד ז"ל שאין הדעת מקבלת וכו'. ואני אומר ר"י אלפס ז"ל כחן כן בסוף ערבי פסחים ויפה עשה ר"מ ז"ל שחייב אדם לומר כלשון רבו ואין לו להכריע
 בסכנות אלא ממה שאמרנו רש פקד ערבי פסחים: (ממלך ועד סוף הפרק ספר י' העתק היה יקן):

יג מי שאין לו וכו'. זה מובא בהלכות כן והיא דלית ליה כולה סעודה ממנה דמנטרא אלא כוית בלחוד הוא דלית ליה אכיל בירשא מהאידך דלא מינטר ומנכר עליה המוציא ולסוף מנכר על כוית דמינטר לאכול מזה ואכיל ומנכר אמרור ואכיל מזה מרור ואכיל בלא ברכה עכ"ל. וכן כמנו הרבה מן הגאונים ז"ל והכרח הוא לומר בדעת רבינו שהוא סובר לו שאכל המרור קודם לו שהוא עושה כסדר הכתוב בהלכות ואם כדעת ההלכות היה דעתו היה לו לנכר. וכתב הרשב"א ז"ל הרי ששכח מלאכול מזה כוית בלחודו וגמר כל הסדר כוית הוא עושה חזר ומנכר המוציא ואוכל כוית מזה ומנכר ברכת המזון בלא כוס בדרכת המזון אינה טעונה כוס, ע"כ:

[ס]אלא מרור בלבד. בתחלה מברך על המרור שתי ברכות בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואוכל. וכשיגמור ההגדה מברך על המצה ואוכל וחזר ואוכל מן המרור בלא ברכה:

יג מי שאין לו מצה משומרת אלא כוית כשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך על אכילת מצה ואוכל אותה כוית ואינו טועם אחריו כלום: יד [ע] כ"ב מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל. בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה וחזרין ואוכלין. נרדמו כולן ונעורו לא יאכלו. נתגמגמו כולן יאכלו:

א טור ס"ה טע"ח ע"ב: ב טור וסמ"ג שס:

סליקו להו הלכות חמץ ומצה

והלכה כר' יוסי ג"כ מהא דרבה. ויש בזה שטות אחרת שאין משנתנו אלא לפסק בצד אצל לענין מזה לא אלא דהוי הפסק שצריך לחזור ולטעום ידיו ולנכר המוציא וכו' היא שטות הר"ר ז"ל כהשגות. ולדבריו מעשה דרבה לא היא אלא לענין אם היה צריך לחזור ולנכר אצל לא לאסור אכילה. ויש מפרשים שלא היה נגמגמו של רבה כסעודה ולא הציאוהו אלא להודיענו שיש חילוק בין נתגמגמו לנרדמו וכו' יוסי דרבה ס"ל הכין. ולזה הסכים הרב ר' אהרן הלוי ז"ל:

הוציא החפס

לחם משנה

יד מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל. רבינו מפרש דר' יוסי (דף ק"ב:) פליג אפי"ס ומי"ק ור"ק מאי דאמרת כלן לא יאכלו דמשמע בין נתגמגמו בין נרדמו אין הדבר כן אלא נתגמגמו מותרין ובמקצתן בכל גווני מותרין. ור' שמואל פירש דקאי ארישא ור' יוסי מחמיר ור"ק מאי דאמרת כפי"ס מקצתן יאכלו דמשמע אפילו נרדמו אין הדין כן אלא אם נרדמו אפילו מקצתן אסורין ולדידיה צריך לומר כמעשה דלצ"י שאני היה אוכל עם רבה ולהכי השיב ליה דמתגמגמו היה וכו"ר

סליקו להו הלכות חמץ ומצה בסיעתא דשמיא:

נוסח ההגדה

נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך היא. מתחיל על כוס שני ואומר בבהילו יצאנו ממצרים.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו [ה]לילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו רבותני הגיע זמן קריאת שמע של שחרית:

אמר להם רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך הימים. כל ימי חייך הלילות. וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה. כל ימי חייך להביא לימות המשיח:

ברוך המקום שנתן תורה לישראל. ברוך הוא. כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם. ואחד רשע. ואחד חסיד. ואחד פסול:

חכם מה הוא אומר. מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם*. אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

*כנ"י אותנו, ואין זה לשון כחמיו: רשע

הא לחמא עניא די אכלו אבהתא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך לפסח ייתי ויפסח. הא שתא הכא לשתא דאתא בארעא דישראל. השתא הכא עבדי לשתא דאתא בני חרי:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין:

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדיין אנו בנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. שכל המארך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח:

הנהגות מיימוניות

רב שר שלום נאמן ריש מתיבתא כתב דמקדש אריפתא ונוטר סדר הפסח וכו'ע ואוכל רבינו אבי"ה: [ס] ע"פ כרב הסאד פסק תלמודא ודלא כרב הונא דאמר מברך מעיקרא אמרור ואוכל ואח"כ מברך עליו על אכילת מרור וכו' רב אחא בריה דרב נחורא אשאר ידקי לאפוקי נפשיה מפלותא, ע"כ: יד [ע] כרבי יוסי וכן איתא בגמרא דהרם אביי הוה יתיב קטיה דרבה חויה דהוה קא מנמנמ אמר ליה מינע קא נים מר א"ל אין מינע קא ניימנא ותנן נתגמגמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. אכן רבינו שמואל פירש דר' יוסי קאי ארישא דקאמר ת"ק ישנו מקצתן יאכלו ואחא ר' יוסי לטיטר ח"מ נתגמגמו אכל נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו ורבי מוכח הויא עובדא דאביי וכן כתב רבינו אבי"ה אם נתגמגמו מקצתן יאכלו גם המתגמגמים ואם כולן נתגמגמו לא יאכלו אפיקומן ולא שום דבר דהיי הויא דתע"ב ע"כ. והנה דעת כולם דרך מצה ברוך פסח וכן כתב רש"י בפירוש וכן רש"ם מעובדא דאביי דלעיל וכתבו התוספות דאין נראה דלא איתקש

מצה לפסח אלא למצות התלויות בגופן אבל לב' מקומות לא. ותדע דלא פריך לרב דאמר שלא יעקרו מחבורה לחבורה פ' שלא יאכל נאכל בשני מקומות מאין מפטירין אחר הפסח הא אחר המצה מפטירין כדפריך לשמואל ולא הוה טצי לשנוי לרב כדמשני לר' שמואל דנפיש טעמא דלא נפיש טעמא לענין שני מקומות דאין רבותא בפסח יותר מבמצה אלא ודאי לא איתקש והדאי דאביי גבי תענית הוא דאמר ישן אסור לאכול וכו' בהלכות תענית פ"ק ובידושלמי מיייתי לה דאיה בפסח כי הוי דלענין פסח לא הוי נימנע כשינה מעליא לחשב כשני מקומות ה"ל לענין תענית דלמחר לא חשיב נמנע לאתסורי באכילה, ע"כ:

[ה] תניא בתוספתא פ' בתרא דמבילותין חייב אדם לעסוק בהלכות פסח אפילו בינו לבין עצמו בינו לבין ביתו בינו לבין תלמידיו מעשה בר"ה וחכמים שהיו בבית בימות בן זוגין והיו עוסקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגבוי מלפניהם ונעורו והלכו

וישמע ה' את קולנו. כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב:

וירא את ענינו, זו פרישות דרך ארץ, כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים:

ואת עמלנו, אלו הבנים, כמו שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון. ואת לחצנו. זה הדוחק כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם:

ויציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו. שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה':

ביד חזקה. זה הדבר. כמו שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבוד מאד:

ובורוע נטויה. זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים:

ובמורא גדול. זו גלוי שכינה, שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובורוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך:

ובאותות. זה המטה. שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות:

ובמופתים. זה הדם, כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ. דם ואש ותמרות עשן:

דבר אחר. ביד חזקה שמים. ובורוע נטויה שמים. ובמורא גדול שמים. ובאותות שמים. ובמופתים שמים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים. ואלו הן. דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות. רבי יהודה היה נותן בהם סימן [צ]ד"ץ עד"ש באח"ב:

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח, מצה, ומרורים:

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתניו הציל ויקוד העם וישתחוו:

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד. שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם:

מרורים אלו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שמרור המצריים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך:

ובכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. שלא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אותנו גאל. שנאמר ואתנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו:

לפיכך

רשע מה הוא אומר. מה העבודה הזאת לכם. לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר. אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לי ולא לו. ואילו היה שם לא היה נגאל:

תם מה הוא אומר. מה זאת. ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים:

ושאינו יודע לשאול את פתח לו. שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. והגדת לבנך יכול מראש חדש. תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך:

מתחלה עובדי אלהים אחרים היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרה אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל עמו. ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים. שנאמר ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם:

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם, מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדך כי כבוד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדך בארץ גשן:

במתי מעט. כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב:

ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצויינין שם לגוי. גדול ועצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם:

ורב, כמו שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרכי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום וערית:

וירעו אותנו המצרים. כמו שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ:

ויענונו. כמו שנאמר וישימו עלינו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס:

ויתנו עלינו עבודה קשה. כמו שנאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו, כמו שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה:

הנהגות מיימוניות

והלכו לבית המדרש, ע"כ: [3] "מ טעם המצנים דם צפרדע ע"י התראה תחלה עד לא חובו, כנים בלא התראה, וכן ערוב ודבר בתהראה ושחין בלא התראה, וברד וארבה בתהראה וחשך בלא התראה, אבל ראב"ן פ' כי דצ"ח היו על ידי אהרן במטה, ע"ש היו ע"י משה בלילה, באח"ב על ידי משה במטה, ולכן מינעם רבי יהודה. הריב"א פירש דלהבי נקט להו הכי שאות שליש של המצנים והדינו כנים שחין חשך

יגענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו שלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קור מוכחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה ה' גאל ישראל:

בסדר שמברכין וקוראים ההגדה בליל יום טוב ראשון של פסח כך מברכים וקוראים בליל השני של גליות. וכן חייבין בליל השני בארבעה כוסות ובשאר הדברים שנעשו בלילה הראשון:

סליק נוסח ההגדה

הנהגות מיימוניות

טעם דהיה דטעם המין נכנס בקערה ומן הקערה כמי התעלה ומן המים חוזר אל הקערה היו שלשה נותני טעם ועירין היתר הוא שעירין לא הגיע ומן איסור המין. ומטעם זה מותר להגעיל ביורה האסורה כמו דגים שעלו בקערה דמותר לאוכלן בביתם בשביל שלא בלעו רק טעם איסור לכו ולא ממשו דליתיה לאיסור בעניה והאדאנא חיתא בלע אבל לאחר ארבע שעות אי אפשר להגעיל כלים שהיו בני יומן שהיו המים נאסרין בפליטתם כפי"א א"כ אין חילוק בין בני יומן לשאנן בני יומן כפי"א. הנה מנהג"ם היתר להגעיל כלי עכו"ם וכלי המין ביהר כששנדרם נותנין טעם לפנם כגון שאנן בני יומן ואפילו מגעיל כלי עכו"ם תחלה וכן בחשובה כפי"א קט"ו והנה בס"ה פסק לחיות כסח"ת וכתב עוד שאפילו אחר ארבע שעות ואפילו כלים בני יומן אם ששים במים מותר וכלי שאנן בני יומן מותר להגעיל בכלי כשר ויש שמהמירין ומגעילין אותם בכלי איסור שאנן בני יומן ושעורן בן יומן וזו מעת לעת אמנם ר"ח השיב בחשובה כי פירשו הגאונים דלית לילה פוגמת וכן מוכיח הלשון דלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא ואין אומרים מעת לעת. אמנם מאחר שאין יודע מי גורם פגיעת הטעם תחילה הלילה או סופו או כולו צריך שתעמוד כל הלילה ועל דין זה אמר סמך והמהמיר חבא עליו ברכה ויש לחוש מפני החסרון ע"כ דבריו. אבל ר"ח אומר כי לדברי המחמיר דמצריך מעת לעת יתחשב יותר מה שהצריך שכיבה וסריקה ושטיפה אחר ביטול המאכל. ע"כ מספר הגאונים והנה רבינו ברוך ב"ר יצחק כתב לתלמיד ששעורן בן יומן מעת לעת כתב רבינו א"ה שראה בחוספות בשם רב האי ר' נחמיה הלשון דלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא ואין אומרים מעת לעת. אמנם מאחר מה נשתתף היא מכל הכלים הנגעלים דרשוהו בה וכו'. ועוד יש לקפוק כי ראיתי כתוב בחשובה כשנגעילין צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה וכתבי גאונים כתב באלפס ואנו נגלים למחר להוצאה. מלאי שעל נבי כלי המין או ע"כ כלי של איסור ורצוה להגעיל אם קדם המלא לאיסור או לחמץ אוכר מנה"ם כשנשר בהגעלה ואין צריך להסיר המלא שררי המלא מתרפה יותר ויותר ויכנסו יותר מי הגעלה תחתיו מנה שנכנס האיסור אבל אי קדם בלעת המין או האיסור ואח"כ מלאוהו בלא הגעלה וליבון אפי כשר בהגעלה אם לא יסירו המלא מגעילין. כתב רבינו אבי"ה שיש ליהרר כשנגעילין כלי גדול שלא יגעילנו ביד סביב סביב במים שלא יכנס צד הנגעל שנית במים אלא יכניס חציו אחד ויוציאו ויכניס צדו השנית וימצנם כפי יכולתו ודלא כרבינו שב"ש שהענין מפי המין ראב"ן ואין דעת רבינו המחבר בכל זה כדמכסה בענינו כפי"א בהילכתא כ"ה. כלי מופקע שקבל געוץ המים דלא שייך אלא נבי קדשים וראה מוכחם פרק דם המאח וכו'. ע"כ ראב"ה. וראו דעת רבינו המחבר בכל זה כדמכסה בענינו כפי"א בהילכתא כ"ה. כלי מופקע שקבל המין די לו בעירויי שלשה ימים וכן משמע ביושעמי שילוח' פ' כל שעה דגים אמר ר' אמי אילין גרביא דכותחא ממלא אותם שלשה ימים מעת לעת ואם אינם מופקעים מגעילין ורקח. עוד כתב כוס ודור"ש שהן בבית שאור ויגלו ויחלשו פעמים נופל המין בין הגאונים ויגעיל וכן נראה לראב"ה דבעי הגעלה בכלי ראשון. אמנם בספר התרומה כתב על הכלים שנתונים בהן כשר כל השנה מותר לתת בהן כשר בפסח שררי הכשר עצמו היה מותר. עוד כתב בריקת חרשים של פלפלין צריכין הגעלה ודעת רבינו הענין שררי הכשר עצמו היה מותר. הגעלה דחיתוין קשה ואם גדולים הם שאין יכולין להכניס בכלי אחד כתב בשם ראב"ה שילבנו אבנים וישנים על הדף וישפך עליהן מים ורחוין וכן עשה לחבית שהשימו בה שבר ר' קערה גדולה וכל כינא בזה ומהר"ם אומר החבית שיש בהן שבר די להן שיערו לחובין מים ורחוין ומגעילין בהן אע"פ שהוא יותר מכלי שלישי ורבינו בן היתר ר"ח בתום זבחים פ' דם המאח וה"ה כשנעבדין המים מן האש אפילו נה תחתין יול' לשפוך תוך החבית אחרי שלא נשתמש בהן כ"א על ידי צונן וכן לענין יין נסך כמבואר במקומות. והענין שרודין בה הפת אין לו תקנה בהגעלה דע"י האור תשמישו, ומרובות אבנים וכלי אבנים אין צריכין הגעלה כדאמרין בוכחם פרק כל התרוד כלי אבנים וכלי גללים אין מעוניין מריקה ושטיפה אלא תהרהר בלעו כלי זה הורה ר"י מסיפא"ם. ורבינו אבי"ה מצריך לזה תהרהר בהמין אמנם בס"ה כתב דהיה תהרהר פי הגעלה ועיין לעיל כפי"א בהלכה כ"ה בהגה"ה. כתב ראב"ה מרא דפרק כל שעה אמר רב הונא בריה דרב יהודה עין פורו שפתיים בה את הקערה מגעילין ברוחחין וכלי ראשון קסבר כבולעו כך פולטו ולפיכך צריך לדרקק על כל הכלים אפילו כלי שתשמישו בצונן אם לפעמים משתמשין בהן בחמין כגון כוסות של כסף או של שאר כלים שמתחמין בהן יין וחמין טוב להתמיך ולהתניח אם מסופק בהן אמנם אם ברור לו שכל שתשמיש בהן רוחח מותר בצונן ודיו. ושילתות וחיכות ישפוך עליהן ורחוין שפתיים נופל עליהן המין ורחת כגון פשטידא ומרק וכיוצא בו ע"כ. בפרק אין מעמידין תהרהר העדה על כל חרס שאין יוצא מיד דבר כלי עולם טכאן היה אומר רבינו יוחנן דהני כוסות על זבוכית שנשתמשו בהן כל השנה אסור לשנות בהן בפסח לא על ידי עירוי ולא על ידי שבטין והתרה משהו דהיי כלי חרס שיש יוצא מיד דפיו לעולם ואע"פ דאין שפתיים בהן בחמין אלא בצונן כפי"א יש לאסור משום דלפעמים שורין פתחין של להם בין בחמין והיי ככבוש והיי דוא כמבשול וסופות ע"י. ותניא בשאילתות פירוש מכות דכתב דכלי חרס שיש בהוה לכבשות וכן פסק ראב"ה וכתב שהראשונים וקני ראב"ן כתבו שאנו מעיר לקדשה הורה בבבשן דהיים דילמא פקעא וכל מלבן לה שפיר ושנה היה בדם דלא חש

לפיכך [ג] אנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ולהרר ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות ומשעבוד לאולה ומיגון לשמחה ומאכל ליום טוב ומאפלה לאור גדול, ונאמר לפניו הללויה:

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'. יהי שם ה' מבורך וכו' עד חלמיש למעינו מים: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. כן ה' אלהינו

רצ"ך עד"ש באח"כ, ע"כ: [ג] כאן נותנין כל אחד לתבית כוסו בידו עד סוף לפיכך אכן נאה לאחז בידו עד גאל ישראל ועד שיכרך ב"פ הגוף ושותה וכן נהג מנהג"ם וי"ל.

וסי יסוד סדר מ"ו מהר"ם ז"ל

על הגפן קידוש בומנה
במוציא שבת יקנה"ו סימנה
וואחר כך מעין שלש מעונה
וואידיו ירחין ויברך כתיקונה
ואדמה במבול ברכה הגונה
ובוצע שניה למשמרת נתונה
ויירם קערה וירון ברנה
הא לחמא דאכלו אבהתנא
ומזוני שנית במה נשתנה
ברכת היין ולסוף אינה
נוטל ובוצע על הראשונה
וכורך השנית שהיא תחתונה
וכות מרור בחירות ישקענה
ומצות ומרורים כות רעננה
לא יהיה להם זכרון עם שיהיה
לאחרונה:

* עיין לעיל כפי"א בהלכה שלמים כהנ"ה ע"ס הגהות הקטנים ופאין לרן להסיר הכסא:

המוציא וראוי שתעשה על הראשונה מנהי טעמא שאין זה מצוה כ"כ שבוצע קריק אחד לשנים ודלא כס"ה ורוקח ויתר סדרים לבצוע הראשונה ולברך המוציא על השניה. מה שנהגו רבותינו לברך על שתיהן יחד הפירוט משום לרם עוני כבעמור והשלמה משום דרבינו עירף וגם להם משנה צריך בכל ימים טובים וכתב בה"ה. היכא דמיקעל פסחא בליליא דשבתא בוצע על תרתין ופרוסה וכן כתב בעל הרוקח שיש לעשות אפילו כשהל לחיות בחול ורק בסודר שתי השלמות בידו והפירוס יניבבה ויבצע העלינה כסדר כל שבת ויז"ט ואח"כ יברך על אכילת מצה ויבצע מן הפירוסה ונמצא שיוצא כל די ורבותו ע"כ. וכן נראה לראב"ה ואין חילוק בין יז"ט לשבת דבתריויהו להם משנה בעינן. עוד כתב ראב"ה שרא"ה וכן שאר גאונים וכן ראב"ן כתב שיש לברך המוציא על הפירוסה ועל אכילת מצה על השלמה וכן כתבו רח"ס דרמוכא פ' כיצד מברכין דדא דקאמר הכל מודים בפסח שמנה פירוסה לחך השלמה ובוצע מה דרכו של עני בפירוסה כו' קאי על ברכת המוציא וצריך להם משנה ופירוסה באמצע. אכן רב עמרם כתב בשם רב משה ויש מתיבתא דהך וכן כתב רב יוסף ט"ע וכן נהג רבינו יואל הלוי וכן עמא דבר ובס"ה כתב והוא לשון מ"ו רבינו יהודה בפסח רגל רבי לתינה פירוסה תחת השלמה ובוצע משתתן יחד ומברך המוציא תחילה קודם שיבצע ואחר כך על אכילת מצה ובוצע משתתן יחד ואין בזה משום מצות חבילות וכו' מיד דהוא אכוס של קדוש והבדלה וכו' וכן מי שאין לו ידוקת מברך קאמא כ"פ האדמה וכן אכילת מרור ופעמים שאין רוצה לשנות המנהג ומברך על השלמה המוציא ואין מפיריו לגמרי וחוץ ומברך על הפירוסה על אכילת מצה ובוצע משתתן. וה"ל מנחם מינו"י היה מברך על אכילת מצה על הפירוסה ועל השלמה לא היה נוגע שאינה אלא להם משנה. אחר כוס שני אינו מברך רק על הגפן כבהגה"ה לעיל והו' שיש ולכסוף אינה:

הלכות הגעלה

רש"י פסק שצריכין להגעיל חוהה הגדולה שמגעילין בה וכן כתב רא"ם בשם רשב"ם ושופבין אותה מים לחין ואחר כך נותנים בה מים להגעיל הכלים קטנים לתבית וכן פירש ריב"א הלוי ורבינו אברהם בשם שמואל משפיר"א וכן ריב"ק וכן מצינו בשם רב האי גאון וכו' רבינו גאון גאון אבא רש"י פ' הא דאמרין בשילוח ע"ו ורש"י גדולה מאי חיינו לאחר שתגעיל בה הקטנה שפליטת הקטנה אסרתה אבל קודם הגעלה כלים קטנים אין צריך כלום אפילו היא אסורה דאבך דרש"י כלים לאפוקי לא בלעו ולי"ג לרבינו אפרים דלא אומרין הכי אלא לגבי סימנים מפני שמקלחין בחוץ אבל נגלה שנגמלה על השחיות או דא טמא שנגמלה על השחיות אע"פ דהיה טריד למפלט בלע שנגמלה וציר מן האיסור תבא נמי נבי כלים. וכתב בספר התרומה העירין צריך ליהרר שלמים שהיו בני יומן שנגעלים קודם שעברו ארבע שעות בערב הפסח שחייבין לא נאסר החמין והיו נותן טעם בר נותן

משפטי מצוה זו במסכת פסחים. (נא אל פרעה, ומניס הלכות חמץ ומצה פ"א):

מצוה קנא היא שצונו לשבות ביום ראשון של פסח. והוא אמרו יתעלה ביום הראשון מקרא קדש ובא בפירוש קדשו והוא שלא תעשה בו כל מלאכה אלא מה שמויחד באכילה לבד כמו שבאר הכתוב. וכבר קדם* לשון אמרם (שנא כ"ה) האי שבתון עשה כלומר כל יום טוב שאמר השם בו שבתון הוא כאילו אמר שבות או תשבות ואלו כלם הם צווים בשביתה שבתות ה' נקראו ימי המועדים כלם רוצה לומר ימים טובים. וכבר בא בפירוש במקומות רבים אמרו יום טוב עשה ולא תעשה כלומר כי בטול המלאכה בכל יום טוב עשה הוא ועשית המלאכה המוגבלת לא תעשה ולכן מי שעשה בו מלאכה מוגבלת עבר על מצוה עשה ולא תעשה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו כלומר שביטה במסכת יום טוב. (אמור אל הכהנים, ומניס הלכות שניית יום טוב פ"ה):

מצוה קם היא שצונו לשבות ממלאכה בשביעי של פסח. והוא אמרו יתעלה ביום השביעי מקרא קדש. (אמור אל הכהנים, ומניס הלכות שניית יום טוב פ"ה):

מצוה קסא היא שצונו לספור מקצירת העומר תשעה וארבעים יום. והוא אמרו יתעלה ימות וספרתם לכם ממחרת השבת וגו'. ודע כי כמו שנתחייבו בית דין למנות שנות יובל שנה שנה שמטה שמטה שביארתו במה שקדם בן חייב כל אחד ואחד ממנו למנות ימות העומר יום יום ושבע שבע. הוא שאמר תספרו חמשים יום ואמר שבעה שבועות תספר לך. וכמו שמצות מנין השנים והשמיטה מצוה אחת כמו שבארנו* בן ספיר העומר מצוה אחת, וכן מנה אותה כל מי שקדמו מצוה אחת. ואל יטען אמרם (מנחות ס"ו) מצוה לממני יומי ומצוה לממני שבועי ותחשוב שהם שתי מצות כי כל חלק וחלק מחלקי מצוה שיהיו לה חלקים מצוה לעשות כל חלק ממנה. ואמנם היו שתי מצות אילו אמרו מנין הימים מצוה ומנין שבועות מצוה, וזה מה שלא יעלה למו שלא יטעה אותם הדבור. כי אתה כשתאמר מצוה לעשות כך וכך הנה לא יתחייב מזה המאמר שהפעולה ההיא מצוה בפני עצמה. והראיה הברורה על זה היותנו מונים גם כן בכל לילה שהם כך וכך שבועות כך וכך ימים ואילו היו השבועות מצוה בפני עצמה לא היינו מסדרין ענינה אלא בליל השבועות והיינו אומרים שתי ברכות על ספירת העומר ועל ספירת שבועי העומר. ואין הדברים כן אלא המצוה היא ספירת העומר יומי ושבועי כמו שתקנו. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה. (אמור אל הכהנים, ממדין ומוספין פ"י):

מצוה קסב היא שצונו לשבות ממלאכה ביום עצרת. ומצוה צ': *מצוה ק"מ: והוא

מצוה קנד היא שצונו שנסבות בשבת והוא אמרו יתברך וביום השביעי תשבות. והנה נכפל צווי מצוה זו פעמים ובאר לנו שהשביתה ממלאכה היא חובה עלינו ועל בהמתנו ועבדנו. והנה התבאר משפטי מצוה זו במסכת שבת ויום טוב. (כי תשא, ומניס הלכות שניית שנת פ"ה):

מצוה קנה היא שצונו לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו נזכיר בה יציאת מצרים וקדש היום ומעלתו והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו, והוא אמרו יתברך וזכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרוה וקדשוה בברכה. ובבאר אמרו (פסחים ק"ו) זכרוה על היין בכניסתו וביציאתו כלומר הבדלה שהיא גם כן חלק מזכירת שבת ומתקנת מצותיה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בסוף פסחים ובמקומות אחרים. (ושמע ימרו, ומניס הלכות שניית שנת פרק כ"ט):

מצוה קנו היא שצונו לבער חמץ מביתנו ביום ארבעה עשר מניסן וזו היא מצוה השבתה שאור. והוא אמרו יתברך אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. והנה התבאר דיני מצוה זו בפרק ראשון מפסחים. (נא אל פרעה, ומניס הלכות חמץ ומצה פ"ג):

מצוה קנז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר מניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מי שיוסף במאמר ויארץ הדברים בהגדרת מה שעשה לנו השם ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס ואף לקח השם נקמתנו מהם ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו יהיה יותר טוב כמו שאמרו וכל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו והגדת לבנך ביום ההוא ובא הפירוש והגדת לבנך יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך כלומר מתחלת הלילה אתה מספר. ולשון מכליל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך בנך אתה מגיד לו כי תלמוד לומר והגדת לבנך אע"פ שאינו שואלך, אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה, רוצה לומר שהוא צוה לזכרו כמו שאמר וזכור את יום השבת. וכבר ידעת לשון אמרם ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בסוף פסחים. (נא אל פרעה, ומניס הלכות חמץ ומצה פ"ח):

מצוה קנח היא שצונו לאכול מצה בליל חמשה עשר מניסן, יהיה שם כבש הפסח או לא יהיה. והוא אמרו יתברך בערב תאכלו מצות. וכבר התבאר

לב שמו

למנואר מחוק מה שמשל בגמ' של דנו ד"ג וכמ"ש לעיל. זה אינו ביאור כלל לנשוא דלדני נפשות דוקא ועליוס כלל הוא שאלו של דנו ואלדנס מחוק שהוא עלמו וזכר שעד אבי ורכא היו סומכין על הרכאס היה לו לדון שהיה נהוג דין ב"ד הגדול ודין סנהדרין כל אותו זמן אף שהיה לאחר מרבין כי אין הרכאס ועיבור השנים תלויים במקדש אלא בסנהדרין ובא"י כלומר ולא נחשבו מן המקום אשר יבחר ה' אלא ד"ג כלל וכמ"ש רש"י שם בע"ז המקום גורס לחייב הגדול ואם אינם שם לא ידעו והא"י קרא דר"ג קאי כי יפלא ממך דבר נפרשט שופטים מוקן ממנה ואף לשאר ד"ג הוקשה להם לחוס' ובתנא דא"י מניל קפידא במקום שאר חייבי מיתות שלא מוקן ממנה וי"ל דרשנין כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה בדין אלא מזהב או שופטים וסוטרין חתן כך כלל שערין לפשוט ד"ג נסתלקו הם בטול כל ד"ג עכ"ל. והוא שכתב הרמב"ם כאן בזה המאמר מזהב או לא יעשה אותה לעולם אלא בד"ד ובא"י כלל וכו'. גם בחבורי פ"ה מה' קדוש הקדש כתב כל שאמרנו מקציעות ר"מ ור"ה ע"פ הרכאס ועיבור שנה וכו' אין עושין אותו אלא סנהדרין שבא"י או ב"ד הסמוכין שנתנו להם הסנהדרין רשות וכו' ע"כ. הרי שלא התנה אלא על סנהדרין בא"י כלל ולא על זמן כהמ"ק או על שיהיו במקום זה ודאי מתמה מה שכתבתי שאין מן הכרח חייב לקציעות מקום הסנהדרין אלא לר"ג כלל וזה נלמד מדין הוקן ממנה דקרא דכי יפלא ביה כדכ"י:

שען עוד הרמב"ם וי"ל לפי דבריו שאפילו בקציעות הסנהדרין צריך שיהיה שם בארץ ב"ד או בחו"ל ב"ד שנסמך בארץ בעלי המועדות היום מכנה שנים שאין בארץ ב"ד נסמך ולא בחו"ל עכ"ל והמדקדק שם בלשון הרמב"ם יראה שכתב ודע שחשבו זה שנתנו אותו היום ונדע כי ראשי חדשים

אשכנזי. ומסתברת לן לשיטת קהא אריבא דגמרא איה ולישנא תהרא אריבא דמר וקרא איה [ב] הלכך דמיני כלישנא סהא אריבא דגמ' וכן נהוג עולמא כלישנא וקרא דלמחר דחבלי ב עיני מגדים ומיני פירי אוכלין בסוף כוית מנה דמינעמנא ואל טעימי לזכר הכי כלום בר מוסאס דברכת המזון וכסא דלגא ומזן דמני לית ליה רשותא לשימשי אלמ מיל איה אלז חמרא (א) ולימעהל (ב) כהנא ע"פ הירושלמי דלן אסור בשמיני סי'.

לה ודיכא דלית ליה כולה סעודתא ממנה דמנטרא אלא כזית בלחוד דמנטר
הוא דאית ליה אכיל ברישא מהיאך דלא מיינטר וצריך עליה המוציא

וּלְבָסוֹ מִצָּדֵק עַל כִּי־תִמְנַטֵּהוּ לְאִסּוֹל מֵאֵה וְאִסּוֹל * . [וּמִצָּדֵק אֲמִירוֹ וְאִרְכִּי] וְהִדֵּר כִּרְיֹ וְאִסּוֹל מֵאֵה וּמִרְדּוֹ בְּלֹא בִּרְכָה. הַדְּמִי הַדּוּשָׁבָשׁ וְהַסּוּפִינִיגִי וְהַכִּרְיֹסִינִיגִי אֶדְרֵם מִמֶּלֶךְ כִּרְיֹסִי מֶהֱן וְיִגְלַב שִׂיחָלֵךְ כִּי־תִמְנַטֵּהוּ בְּחִמְרוֹהֶנּוּ.

[illegible]

לו ומהן דלות ליה חמרא בלילי פסח מקדש אריפחא. מידי דהוה אשאר שצחות וימים טובים. והיכי עבד. שרי ברישא המוילא וצנע ליה לריפחא ומנה ושכר יויר [p] לעשות יין מזהב כיון הרשות:

ידא עליה עד דגמר קידושא ומצרך לאכול מנה ואכיל [ע] והדר מטבול בשאר ירקי ועקר ליה לפחורא. ובתר הכי אומר מה נשמה הלילה הזה וכו' לאגדה עד גאל ישראל. ומצרך אמרור ואכיל והדר כריך מנה ומרור ואכיל בלא ברכה. ומאל דעמי לצרכי צמרי או תחלת צמי הכי עביד. מצרך ברישא צמיא דדיה ואכיל כל מה

לְדָרֵךְ וּמַגֵּד בְּרַחֲמֵי הַמֶּלֶךְ וְהָדָר מִנְּגֵד כָּל־חַד וְחַד בְּצִיּוּמֵיהֶם וְשָׂמוּ אֵינֶיהוּ כִּסֵּא דְקִדְוָשׁ [a] וְאֶלְהֵמָּה. וְאֵלֵכִי מִנֶּה וְיִרְקִי וְאֵינִי לֹא אֶכֶל בְּצִדְיָהּ וְלֹא מִיֶּדִי. וְשִׁבְחָהּ לְהוּ לְנוּ לְנוּגֵמֵר

תפארת שמואל

(ג) ומכריז איתנו בהמ"ו והדר לביתא אחרינא. בעור כח"ס סי' תכ"ד בענין מ"ש הרי"ף ומכריז איתנו בהמ"ו היי תקנה לידועים בהמ"ו עד מ"ש בשם א"א הראש"י ד"ל על טיבול של ירקוק עכ"ל. ויתומה לא דאמאי חזקו הראש"י לרחוק כלל מאחר שפסק הראש"י בה"ש שיכול שיכיר בהמ"ו ויתומה לא חזקו א"א שלא אכל על פני שפסד עריסיה וזו ה"ו ונ"מ

קרובן נתנאל

[ב] הַיָּדָב עֲבָדֵינוּ מִיֵּשׁוּעַ כְּמָה אֵלֶיבָא דְגַמְיָא. וְכִפְ"ק דִּשְׁנָה סִי י"ח פֶּסַק רִבְעִי י"ג לַיִּשְׁנָה קָמָה עַד נֶדְרָא חֲמַה נְרִי יַעֲקֹב. חֲמֻסָּה עַל הַיִּרְ"ק קֶשֶׁה שֶׁפֶּסֶק שֶׁסְּ כִרְזָא חֲמַה וְלֹא לַיִּשְׁנָה קָמָה. וְהִנֵּה לִמֹּר שְׁמִיעַת הַיִּרְ"ק כְּנִימָא נִחְיִי מִשְׁנֵה שֶׁפֶּסֶק לַיִּשְׁנָה נִחְרָא. אֲךָ וְאַחַר שְׁלִישָׁה נִחְרָא עַל שֶׁ יָחִיד מִסְּמִיכָא אֶל הַלֵּב וְכוּמִיָּה. מִשְׁנֵה אֵלֶי פֶּסַק הַיִּרְ"ק לַיִּשְׁנָה וְלִחְמֵרָא לְחֻמְרָא לְחֻמְרָא. קֶשֶׁה דֵּהָא עַל פִּסְקִיָּה וְקִיּוּלָא וְכִבְרִי הֶקְשָׁה שֶׁסְּ רִבְעִי עַלֵּי ע"שׁ:

[5] ויתביח הוא כיון דאריירי דאין לו ב"א בוית אחד. והר"ן מוכיח בעדו דלאו דוקא בוית לעמוד קאמר אלא בעשור חובמים דוקא קאמר דהיינו וית לברכת מלה ובוית לברכיה עליהן וא"כ מה תרין ריבוי לדחוקי לאוקמייהו הברייתא בזמן שבה"ק קיים. והתחזור כמו

לִפְנֵי לִכְעִי: [מ] וַיּוֹתֵר מִסֻּבֵּה הַחֲבִירִיּוֹה, מִלּוֹמַר לְשִׁיעוֹת הַרִ"ף יִדְבָּל הַכִּסִּי
לְחֻמְהוֹ עוֹב לוֹ לִמְרָה לְנִגְלֹל מִכִּרְיָה כִּי שִׁשְׁלָר טַעַם מִזֶּה צָמִי, מִזֶּה מוֹכֵחַ שֶׁלֹּא לְרִבּוֹ

[illegible][illegible]

מכאן נראה שיש להבחין בין שני סוגי דיווחים: דיווחים על פגיעות בנפש או ברכוש, ודיווחים על פגיעות בנפש או ברכוש. דיווחים על פגיעות בנפש או ברכוש, כגון פגיעות בנפש או ברכוש, הם דיווחים על פגיעות בנפש או ברכוש. דיווחים על פגיעות בנפש או ברכוש, כגון פגיעות בנפש או ברכוש, הם דיווחים על פגיעות בנפש או ברכוש.

כמ"ט לעיל בשם החתום. והל"ז לרנן טפי עדיף לאכול בראשונה למיחסון וזה לרווחה למאן דמסייע לאקמיה הבריאה כהלל ולא אביבא דרנן. אלא שמע מינה סייעחא לשמואל דלמר

דמתן בגדרים דף י"ו יש נדר בתוך נדר אחר הריני נודר היום כו'. ובגדרים בלא כולל תל על דבר מזה כראובן. ועל דרשת הספיר לא קשה. דאיכא לימור כיון דלמר הריני נודר שאוסר

אין מפטירין אחר המלה אפיקומן משום הכי אורב באחרונה ובכריכה בזמן הכניס ואי יא בין להלל בין לרנן ודמי התלמודא ללעולם מפטירין ולא מנצחין וכו' ואין זה אלא דמיה. אמנם

[illegible]

שִׂיאֵיכֶלְנָה בַּתחִלָּה לְתִיאָבוֹן. וְקִשָּׁה דֹהֵא לְעִיל צַ' כֹּל שַׁעָה סִ' כ"ו פֶּסֶק רִבְעִי כִרְז הוּנָא

קיצור פסקי הרא"ש

א"ח דין מי שאין לו אלא כוח מנה דמינעטרא: א"ח דין מי שאין לו יין בלילי הפסח יקבע על הפסח: דין מי שרצה לקדש בארבעה או בחמשה מקומות: א"ח מנה בזמן הזה בליל של דאריימא ומרור דרגנן: ומי שנשבע שלא לאכול מנה בליל ראשון של פסח וקרא ואוכל: אמר שבעה שלא אוכל מנה פסח אסור לאכול מנה בליל פסח: א"ח צריך לאכול מנה של אפיקומן קודם חלות:

שדה צופים

דף קכ ע"ב המסכת אחר חצות מטמא את הידים, הרא"ש נצרכות פ"א סי' ט': שם אביי הוה יתיב קמיה דרבה. תזיה דקא נמוס, א"ל מיה קא נאזיס מר, הרא"ש נחטויות פ"א סימן י"ד:

קובץ מפרשים

(ז) אע"פ שכל הגהות שבמסכת זו אינם מהגהות אשר"י אבל הגה"ה זו היא מהגהות אשר"י: (ח) בכת"י: וכן צריך לומר מרוד להלל: (ט) בכת"י: א"כ בתחילת:

1. *What is the purpose of the study?* The purpose of the study is to investigate the effect of a 12-week resistance training program on the muscle strength and endurance of middle-aged men.

וַיֵּלֶךְ מִשְׁגִּיחַ עַל חֶסְרוֹן הָאֶחָד. צ"ע בְּקִדּוּשֵׁי (דף ל"ח ע"א) "וְהָלַךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה כו'". וְעַי' בַּא"ה ס"י תפ"ט סק"ו [גליון מהרש"א]: (ג) וְכֵן אַרְבָּעִים יָכֵן כו'. ג"כ וְכֵן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת

טור או"ח סי' תעג

מוזגין מיד כוס ב' כדי שישאל התינוק למה שותין כוס ב' קודם סעודה ואם אין חכמה בבן לשאול אביו מלמדו ואם אין לו בן אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל את עצמו ואפילו ב' ת"ח הבקיאים בהלכות פסח שואלים זה לזה מה נשתנה וכו' ומחזיר הקערה שבה המצות כדי שתהא לפניו כשאומר ההגדה כדאמרינן (לו א) לחם עוני שעונין עליו דברים וגם שתהא לפניו כשיאמר מצה זו מרור זה וצריך שיאמר שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה ב"פ ואין לומר שבכל הלילות אין אנו חייבין לטבל שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרור ואין לומר האידנא שבכל הלילות אנו אוכלין צלי שלוק ומבושל והלילה זה כולו צלי לפי שאין לנו פסח וקורא כל ההגדה עד ונאמר לפניו הללויה:

וכשיגיע למצה זו צריך להגביהה להראותה למסובין שתתחבב המצוה עליהן וכן כשיגיע למרור זה אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלין לא יגביה התבשיל שנראה כאילו הקדישו לכך:

שלחן ערוך סי' תעג סעיף ז

מוזגין לו מיד כוס שני, כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה. ואם אין חכמה בבן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו; ואם לאו, הוא שואל את עצמו. ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה: מה נשתנה וכו' (וכשהבן או האשה שואלת, אין צריך לומר: מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים) (מהרי"ל). וכשמתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו וקורא כל ההגדה, וכשיגיע למצה זו צריך להגביה, להראותה למסובין שתתחבב המצוה עליהם. (ויש להגביה מצה הפרוסה שהיא כלחם עוני) (מהרי"ו), וכן כשיגיע למרור זה; וכשיגיע ללפיכך, מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל. הגה: ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבע (ד"ע) כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן, וכן כשמזכיר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב בכלל ובפרט, הכל ט"ז פעמים (מהרי"ל). ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו. ואז יכסה הפת (אגור ובית יוסף).

מגן אברהם שם

כז מוזגין וכו'. לא יאמר אנו חייבים לטבל וכו' דאינו אלא היכר מפני התינוקות רק יאמר אנו מטבילין (טור), כשיאמר והיא שעמדה לאבותינו וכו' יאחז הכוס בידו ויכסה הפת עד מצילנו מידם (של"ה), כשיאמר פסח לא יגביה הבשר, צ"ל ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה דקאי על גאולת מצרים שעברה, וגם י"א דהלל אמרו משה וישראל כדאיתא פי' ע"פ (ב"ח רש"ל של"ה):

כח באצבעו. נוהגין לזרוק באצבעו ע"ש אצבע אלהים היא דלא כמ"ש בהג"מ לזרוק בזרת קטן עכ"ל ד"מ. ובילקוט פ' וארא מביא פרקי ר"א שבקמיצה הכה הקדוש ברוך הוא למצרים וע"ז נאמר אצבע אלהים היא וא"כ יש לזרוק בקמיצה:

כט י"ו פעמים. כנגד חרבו של הקדוש ברוך הוא שנקרא יוה"ך (ד"מ):

ל יכסה הפת. שלא יראה בושתו כדאי' סי' ער"א ס"ט: כשחל פסח במ"ש יאמר מן הפסחים ומן הזבחים שלא הקריבו חגיגה שאין חגיגה דוחה שבת (ב"ח מהרי"ו) וע' בטור:

(ה) לעיל ע. א. (ב) סוטה
יא. (ג) בברכות לט.
(ד) לעיל קד. (ה) [וע"ע
תוספות ערוךין למ: ד"ה
ואין ותוספות מ"ה ב:
ד"ה ויחיל. (ו) כאן.
(ז) לעיל קטו. (ח) שם ו.
(ט) שם ב יב. (י) שם ז ט.
(כ) שם יא. (ל) גיטין סו.
(מ) לקמן קטו. (נ) כמו
במנחות לט ע"א.

א[ן] גמ' אמר ליה
פטרותן מלומר מה
נשתנה. ו"כ עין לעיל
דף קטו ע"כ בחוספות
ד"ה כדי שיכיר וכו'
ונפד"ח ס' הע"ג ס"ק
י' ודו"ח:

(א) וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי
יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אָבִד
אָבִי וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִם וַיִּגְרֵם
שָׁם בְּמִסֵּי מִגַּשְׁתִּי וַיְהִי
שָׁם לִנְוִי גִדּוּל עֲצוֹם
(רדב: [וְהָיָה כֹה, ה])

לַקְהוּיָהּ. חֲרוֹמֶת לִשׁוֹן
קִישׁוֹ וְכוּ' נִלְבָּ: רִי"ה
חֲרוֹמֶת]. הַלֵּלָהּ הַזֶּה
בּוֹלֵז צִיץ. וְאִשְׁלֵנוּ
הַתְּנִיגָה [לְעִיל צ.].

[illegible]

וְחִירוֹתָם (גליון):
 כ] אצל חֲלוֹנוֹתֵיהֶם
 כ'ל (מנחם משיב נפש)
 וכו"ה ברש"י: [ג] בכת"י
 העבר: [מ] [בברכות
 שם ובשבת ק"ז ע"ב
 איתא רבי [אבא
 (גליון): [ג] בברכות לט
 ע"ב תוס' ד"ה הכל כתבו
 ובנו מנחם סווינ"א:
 [ב] בברכות איתא
 בשם היר' אית דעבדי
 א"ה רבה זכר לדם:
 [ע] [שי"ך לע"ב] (גליון):
 [מ] [ג"ז שם] (גליון):

מזה דרבו ש"י עני בפרודסה. נראה דגם המציא ארץ לבדך על הפרסוקה וכן משמע ב' ילד מברכין (ברכות דף נ"ז:). דקאמר הכל מודים לענין פסח שמיני פרוסה בזהר השלימות וזאת פי' אפילו למ"ד מברך על השלימה ופוסר את הפסחיתין מזה לענין פסח דאין

רבינו חננאל

[illegible][illegible][illegible]

הַלִּילָה הוּא מִרְדּוֹ. הֵא דִּלָּא
אָמַר כּוּל מִרְדּוֹ מִשּׁוּם
דְּאֶבְלִינִי שָׂא יִרְקוּת צְטִיבִל רֵאשׁוֹן⁽⁷⁾:
בּוֹרֵי צִי. רַב חֲסֵדָא מוֹקִי לֵה
בָּאֵלֹו דְּבִרִּים (עֵל דָּף ע.) כֵּן
יִתְמַח דְּאִמַר חֲגִיגָה הִבָּה עִם הַפְסָה
אִינֵה נֶאֱכֹלֶת אֵלָּא לְלִי וְאֶע"ג דְּקָאִמַר
הֵאֵס וְאִמַר רַב חֲסֵדָא וּפְסַרְקִי לִימִיה
דְּרַב רַבְּמַרְדּוּכִי:

^[2] ואמרתם פ"ב במהרה שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלין ואיתקש מזה ונמרוז לפסח ^[2] וא"ל נמי מזה זו מר' רה: ^[3] לפיכך אנהנו בו, י"א שבע הודאות ולא יומר כנגד ו' רחמים ^[4]

ומוֹתם
 וזה וצמחא פריך לה: שתי פעמים.
 כן: ולפי דעתו של בן אבוי מילדו.
 לא מביאין. דקמי שכל הילולת
 דהמס ה"ק בכל הילולת אין אלו
 אלא אמר רב ספרא ב"ר. מהכא
 חייבין לעול שיש הוא מיד: פתח
 וקב"ה שהיו עדים והולידו משם:
 נשמה

הוא דבר אחר מה דברו של
ואשטו אופה² אף כאן נמי
הוא אופה: אע"פ שאין חרוסת
מצוה משום מאי מייתי לה
אף אמר רב אסי קפא דחמא
ל' כרתי (קפא דרסי דחמא)
מימימי אדריה ודכי נימא הכי
נא קל ולשב בנתק ולחממי
עזר בר' צדוק אומר מצוה
רבי לוי אומר ז'כר לתפוח
וכר למיט אמר אביי³ הלכך
ירדק לסמוכיה⁴ לקהוייה וזכר
לסמוכיה וזכר למיט תניא
לגמון תבלין וזכר לחבן חרוסת
רבי אלעזר בר' צדוק כך היו
קדש⁵ שבידושלים כוואו וטלו
נחה: **מתני'** "מזון לו כוס
ויאל אביו ואם אין דעת בבן
ה נשתנה הלילה הוא מכל
ה תלילות אנו אוכלין חמין
ה כולו מצה שבכל הלילות
ה ירקות הלילה הוא מרור⁶
אנו אוכלין בשר עלי שלוק
ה הוא כולו עלי שבכל
ה (יורקים לילית חמין)

לה הוזה שתי פעמים ולפי
אביו מלמדו מתחיל בגנות
וידורש⁸⁵ מארמי אובר אבי
הפרשה כולה: **נָמ'** ת"ר
וגו ואם אינו חכם אשתו
זו הוא שואל לעצמו ואפילו
מים שיועדק בהלכות הפסח
מה נשתנה הלילה הזה
שכל הלילות אנו מטבילין
ה הוזה שתי פעמים: מתקין
וימא לא סגי דלא מטבילא
לא אמר רבא הכי קתני
אין אנו חייבין לטבל אפילו
ה הוזה שתי פעמים מתקין
ויובא לדדקי אלא אמר רב
ני אין אנו מטבילין אפילו
ה הוזה שתי פעמים: מתחיל
נשבח: מאי בגויה רב אמר
עבודת גוילים היו אבותינו
עבדים היו אמר ליה רב
עבדי עבדא דמפיק ליה
ויהיב ליה כספא ודחבא
ליה אמר ליה בעי לאודוי
פטרן מלומר מה נשתנה⁸⁶
בדים היינו: **מתני'** רבן
אומר "כל" שלא אמר
שלישה

יִצְחָק פָּעַם אַחַת. טִיפֵּל יִרְקוֹת צִמּוֹךְ הַ
צִיָּה. בְּזִמְנָה שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם הָיָה שֶׁ
אָמַר: [גַּב'] אֲנִי כֵּן יוֹסִי יָא אֱמוּנָה
זוֹלָתִין שֶׁאֵל יִרְקוֹת לֵבֵא לְמִפְרָדִּין הַ
מִזְבֵּחַ דְּחִיטּוֹקוֹת כְּדִי שִׁשְׁאֲלִי קַעֲבִידִין
[אִפְּלִין] פָּעַם אַחַת וְהָאֲמֹר אֵין אֵל
זֶה. בְּשִׁבְחָה וְהוֹדָאָה כְּלוּמָר כֵּן עָשָׂה לִּי

דרך על אכילת מנה ושתי שלימות מים
רע משאר ימים טובים שדרך לצדע
מאחת מהשלימות: אף כאן הוא מביא
מין: משום קפא. שרף החזרת קשר

*אף כאן בפרש
 עני הוא מסיק
 הוא מסיק ואי
 מצוה: ואי לא
 א"ר אמי משום
 חמא קא דח
 קא דכולהו
 קא קא דר
 כלתך: רבי א
 וכו': מאי מצו
 ור' יוחנן אומ
 צריך לקווייה
 לחתוה וצריך
 בוותיה דרבי
 זכר לטיט אמר
 אומרים תגרי
 לכם תבלין
 שני וכאן הבן
 אביו מלמדו
 גמול

הַלִּילוֹת שֶׁל
וּמִצֵּה הַלִּילָה
אִנּוּ אוֹכְלִין
שֶׁבִּכְל הַלִּילוֹת
וּמִבְרֻשָׁל ^(ה)
הַלִּילוֹת (אִין)
פֻּעַם אַחַת
רַעַם שֶׁל בֵּי
וּמִסִּים בִּשְׁבֹר
עַד שִׁיגְמוּר
יֶחֱכֵם בְּנוֹ שֶׁ
שׁוֹאֲלֵתוֹ וְאִם
שְׁנֵי תַלְמִידֵי
שׁוֹאֵלִין זֶה
מִכָּל הַלִּילוֹת:
פֻּעַם אַחַת
לֵה רַבָּא אִמּוֹ
חֲדָא יִזְמַנָּא
שֶׁבִּכְל הַלִּילוֹת
פֻּעַם אַחַת
לֵה רַב סַפְרָא
פֻּעַם אַחַת
בִּגְנוֹת וּמִסִּים
מִתְחַלֵּה עוֹבֵר
אֲבָמִי (שְׁמוּאֵל)
נִחְמֵן לְדָרוּ
מִרְיָה לְחִידוֹר
מֵאִי בְעִי לְמִזְוִי
וּלְשִׁבְחוּ אֵל
פִּתַּח וְאָמַר
גְּמִלְיָל הַיְּהוּדִי

שאל נמוגה כוס שני מה נשמה:
יקות וטיטל שני למרור: היליה הזה
רש הכל: מוחיל בנות. מפרש
פעם אחת. לכל אשכל הלילות
חובא לדרדקי. נחמיה הא משום
נ למימר שכל הלילות אין
הק^ל המחיל לומר עדים היינו וגומה

רמב"ם הל' ק"ש פ"א

הלכה א

פעמים בכל יום קוראין ק"ש בערב ובבקר, שנאמר ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה, ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום.

הלכה ב

ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן: שמע והיה אם שמוע ויאמר, ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו, ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על (זכירת) שאר כל המצות, ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצות.

הלכה ג

אף על פי שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע.